

ԳՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԿԵԱՆՔԸ

ԶԱՐԵՀ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ*

Ուրախ է առիթը երբ Համազգային ու Թէքէեան Մշակութային Միութիւնները միատեղ ու միասնաբար կը նշեն տաղանդաւոր գրողին, ուսուցչին ու Հասարակական գործիչին վաստակաշատ գործունէութեան բեղմնաւոր 60-ամեակը: Կը մեծարենք գրողն ու արուեստագէտը Հիմնականին մէջ իր գործին ու իր իրագործումներուն փաստը նկատի ունենալով:

Քանի մը տարի առաջ Պոսթընի մէջ նման ձեռնարկի մը կարելի չեղաւ ներկայ ըլլալ եւ ելոյթ ունենալ անակնկալ ...ձինամբրիկի մը պատճառաւ: Ուրախ եմ որ նման խոչընդոտ այս անգամ գոյութիւն չունեցաւ: Այդ չարտասանուած խօսքը ատենին լոյս տեսաւ «ՍիՈՆ»ի մէջ: Հոս, առաւելաբար պիտի ծանրանամ իր թատերախաղերէն՝ «Մեծ Ժողովը»ին ու բանաստեղծութիւններու վերջին Հատորին՝ «Հոն Դէպի»ին վրայ կերպագրելու մեծարուող բանաստեղծին ու մտաւորական գործիչին բնութագրումը:

Կան մարդիկ որոնց գործը այնքան Հետաքրքրութիւն չստեղծեր եւ ժողովուրդը կը մերժէ ընդունիլ այդ գործերը Հակառակ Հեղինակներու պնդումին թէ իրենք կը Հաւատան «արուեստը արուեստի Համար» սկզբունքին եւ թէ ընթերցողները այնքան մը չեն Հասկնար իրենց գործերը որ զիրենք կարենան գնահատել: Սակայն մեր ժողովուրդը գնահատած է ու տակաւին կը գնահատէ յանձնառու գրողն ու գործիչը, այն՝ որուն ուշադրութիւնը կեդրոնացած է իր ժողովուրդի մտահոգութեանց ու տագնապներուն վրայ, որ իրապէս կը խռովի այն բոլոր ցաւերով որոնք կ'անՀանգստացնեն իր ժողովուրդը: «Զարեհը այդ գրողներէն եղաւ եւ իր Հաւատքը գործնական կիրարկումի ենթարկեց կեանքի ընթացքին՝ Հետեւելով զինք նախորդող շարք մը ժամանակակից մարդոց աւանդութեան, փոխանցելու այդ Հաւատքը Հասնող սերունդներուն՝ ուսուցման, դաստիարակման ճամբով: Մէկը որ կը Հաւատար իր դասաւանդած կտորներու

* Ներկայ յօդուածը վերամշակուած տարբերակն է Նոյեմբեր 4, 2000-ին, Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ տեղի ունեցած ու Հեղինակին նուիրուած մեծարանքի երեկոյի ելոյթին: «ՍիՈՆ»ի (թիւ 7-12) - 1997 Յուլիս-Դեկտեմբերի տպուած քննարկումին մէջ կ'ականարկուէր Հեղինակին յոռետեսութեան՝ ազգային մեր կեանքին Հանդէպ: Հոս եւս նման ականարկութիւն կայ միեւնոյն ատեն ցոյց տալով նման կեցուածքի մը ծայրայեղ բնոյթը: Այլ խօսքով, երեք տարուան Հեռաւորութիւնը պատճառ մը չէր արտայայտուած վերապահումները վերատեսութեան ենթարկելու:

ողիին) ու կարելիին սահմաններէն անդին կը փորձէր, կը ջանար, կը յաջողէր իսկ, տաղել մատղաշ աշակերտներուն մէջ սէրը Հայ գիրին ու լեզուին հանդէպ ...

Ամերիկայի մէջ նետուեցաւ ազգային կեանքի հնոցին մէջ քիչ մը աւելի Հայացնելու, քիչ մը աւելի երկարաձգելու ազգային նկարագիրը այս գաղութին¹: Իբր այդպիսին, հաճոյք է զինք կարդալը, բաժնելը իր կարծիքները ու մանաւանդ տարակարծիք ըլլալ կարգ մը կէտերու մէջ եւ վիճիլ հետը եթէ պէտք ըլլայ:

Ձեռնարկէն շաբաթ մը առաջ, հեռաձայնային խօսակցութեան մը վերջաւորութեան հարցուց թէ ի՞նչ կը գրէի: Պատասխանիս թէ ժամանակ չկայ շատ որպէսզի գրելով գրադէի իր հակադարձը եղաւ.

- Եթէ ուզես ժամանակ կը գտնես: Ուրեմն չես ուզեր գրել:

Տէքարթեան այդ քիչ մը աճապարուած պատասխանը դիպուկ էր ու միտքս մնաց: Տարբեր չէ պատասխանս նաեւ այսօր, բայց այդ խօսակցութիւնը յիշեցի նշելու տարբեր գրոյց մը՝ այս անգամ իր թատերախաղերէն «Մեծ Ժողովը»էն ուր կ'ըսուի հետեւեալը դպրոցներու մասին.

«25-30 հազարնոց Պոլսահայ մեր փոքր գաղութը, յոռեգոյն պայմաններու տակ՝ կ'ապրեցնէ 20 հազար Հայկական վարժարան, մինչ նոյն թիւը ունեցող Տիթրոյթի մեր հարո՛ւստ եւ ազա՛տ գաղութը չի՛ կրնար մէկ լրիւ դպրոց անգամ կանգուն պահել, եւ ան գոցուելու վրայ է, իսկ 400,000 Հայութիւն հաշուող Լոս Անճելըսի գաղութին Հայկական վարժարանները՝ հազիւ Պոլսոյ Հայ աշակերտութեան թիւը ունին...»

Գրեթէ նոյն տէքարթեան մօտեցումն է. «Եթէ ուզեն կրնան»: Յստակ ու առարկութիւն չվերցնող: Արծարծուած հարցերը այս թատերախաղին մէջ մեր բոլորին հարցերն են եւ հոն քննարկուած բոլոր իրականութիւններն ու երեւոյթները Սփիւռքի մեր կեանքը կը յուզեն: Թերեւս չափազանցութիւն պիտի չըլլայ զայն նկատի ունենալ իբրեւ մեր օրերու «Փանջունի»ն, այն իմաստով որ ախտանշուած խնդիրները նոյնքան էական են մեզի համար այսօր, որքան էին Օտեանի քննարկած երեւոյթները իր ժամանակին:

Դպրոցներու պարագային, ճիշդ է թէ Տիթրոյթի մէջ դպրոցը դժուարութեան մէջ է եւ որքան որ գիտեմ չէ փակուած: Ժիշդ է նաեւ Լոս Անճելըսի մասին ըսուածը եւ պէտք է աւելցնեմ հետեւեալը աւելի շեշտելու համար հեղինակին

ախտանշումը: Լոս Անճելեսի իւրաքանչիւր Հայ վարժարան յաճախող աշակերտի դէմ տասը, տասնըներկու աշակերտ կը յաճախէ Հանրային ոչ-Հայ վարժարաններ: Արդ, համեմատութիւնը՝ 10-12-ի դէմ մէկ, բաւականին մեծ է: Հանգիտական շարունակումը հեղինակին արծարծած այս հարցին հետեւեալն է՝ եթէ մեր ժողովրդի մէկ տասններորդն է որ անհրաժեշտ կը նկատէ Հայ դպրոցը – անկախ բոլոր արդարացուցիչ պատճառներէն, եւ հո՛ւս անհրաժեշտ է որ տէքարթեան մօտեցումը գործածուի, – ուրեմն մեր ժողովուրդի իննսուն տոկոսը որոշած է ... Հայութենէ հրաժարիլ: Եւ կամ, կան ծնողներ, գիտեմ որ շատ կան, որոնք պիտի ուզէին մեր վարժարանները ղրկել իրենց զաւակները բայց ի վիճակի չեն ամբողջական կրթութեալ վճարել: Բայց կրնան որոշ գումար մը տալ առանց իրենք-զիրենք դժուարին ու անել կացութեան մատնելու: Բայց տեղւոյն Հայ վարժարաններու տնտեսական պատասխանատուները կը մերժեն ընթացք տալ այդ ծնողներուն հակառակ տեղի գոյութեան եւ իբր այդպիսին, իրենք իրենց կուտան իրաւունքը – որ չունին – որոշելու թէ ո՛վ Հայ պէտք է մնայ: Կարելի է՞ փոխել այս կացութիւնը: Թատերախաղը պատասխան չունի այս մասին եւ ստիպուած ալ չէ տալու: Վերջին հաշուով, այդ կտորը երեւոյթն է որ ուշադրութեան կը յանձնէ ու պատասխանը կ'ակնկալուի տարբեր տեղերէ:

Թատերախաղին մէջ ուշագրաւ է տեսարանը հոն ուր Մեսրոպ Մաշտոց կուգայ ու ... այբուբենը կը հանէ բոլոր Հայ վարժարաններէն որովհետեւ այլեւս անոր կարիքը չի տեսներ: Թատերագրի աչքէն շատ բան չէ վրիպած: Կայ Մեսրոպեան ուղղադրութեան վերադարձի հարցը եւ հայրենի պետութեան անըմբռնելի անտարբերութիւնը կամ անփութութիւնը այս ուղղութեամբ՝ երբ մէկ որոշումով մեր ժողովրդի երկու զանգուածները միացնող կապը կը վերահաստատուի: Կայ Հայաստանէն արտագաղթի երեւոյթը եւ արտագաղթողներու հակասական ապրումները՝ բաւականին բարդ բայց յստակ ներկայացումով որուն բանաձեւումին համար բերուած է Նրիմեան Հայրիկը որպէսզի զգուշացնէ.

«Սփիւռք մը չի՛ կրնար կազմուիլ՝ իր հայրենիքէն հեռացած անձերով».

անդրադարձած է Հայաստան ներգաղթի վիժումին եւ տրամադրութեանը մեր ամէն վրիպանքի մէջ օտարին մատը փնտռելու եւ չկարենալ տեսնելու մեր

թշուառական տկարութիւնն ու թերութիւնները: Պատկերած է մեր եկեղեցւոյ նաճանջը ազգային ինքնութեան պաշտպանութեան պատնէշներէն.

«մեր եկեղեցին կ'այլասերի առանց տապալելու»,

ցոյց կուտայ թէ

«Հայ Դատին ծառայելու գլխաւո՛ր եւ առաջին միջոցը՝ Հայ մնալն է թէ՛ Հայաստանի մէջ, ու թէ՛ արտասահմանի... եթէ Հայ չմնայ՝ այդ – մեր – հոգիները ո՞վ պիտի առնէ»:

Հերոսներէն մէկը նաեւ կը դնէ ամէնէն Հիմնական Հարցումը՝

«մարդիկ որոնք ընդմիջտ հեռացա՛ծ են իրենց Հայրենիքէն՝ ի՞նչ կապ ունին Հայութեան, եւ անոր թիւին հետ»:

Ծարունակուող ու յաջորդ Հարցումը պիտի ըլլար մենք ո՞ւր կը մնանք այդ Հարցումի ընդհանուր շրջածիրէն ներս: Կտորին մէջ Ծահնուր յիշեցնող ախտանշումը կը կատարուի գործին միակ օտար Հերոսին բերնով.

«...Սփիւռքի մէջ ... 1920-էն 1955, ընդամէնը 35 տարի ցոյց տուիք սքանչելի վերելք մը, բայց երբ սկսաք դրա՛մ շահելու, ու երբ յարաբերութեան մէջ մտաք օտարներու հետ՝ արա՛գօրէն հեռանալու սկսաք ձեր ազգային ինքնութենէն եւ 1955-էն վերջ սկսաւ նաճանջը»:

Նշուած թուականին հետ կարելի է տարակարծիք ըլլալ բայց հեղինակը Հաւանաբար ամբողջութեամբ ճիշդ պիտի ըլլար իր տեսակէտին մէջ եթէ չունենայինք Հայաստանի անկախութիւնը: Այդ անկախութիւնը թերեւս ըլլայ նաեւ կամ փրկիչը Սփիւռքին եւ կամ առ նուազն, անոր կեանքին երկարաձգողը: Գրքին մէջ կայ նաեւ ցարդ չանդրադարձուած բայց հետաքրքրական մեկնաբանում մը Ռաֆֆիի Նենթին երազին որուն Համաձայն քիւրտերը մեր մէջ պիտի ձուլուէին բայց մենք իրենց մէջ ձուլուեցանք:

Կ'անդրադառնայ նաեւ գոյութիւն ունեցող գրական ամլութեան/թէեւ կ'ակնարկէ Նորայր Ադալեանին: Հո՛ս թերեւս աւելի կրնար չեւտել Հսկայական գրական պարապն ու գրականութեան մէջ չարտացոլուած անցնող տասնամեակի

պատմական վերիվայրումները բացի ակնարկուած Աղալեանի յարաբերաբար Համեստ գործէն: Բայց ունի նաեւ բաւականին Հատու ու Հեգնական բնորոշում մը գոյութիւն ունեցող Հինցած նորաձեւութեան երբ կ'ըսէ.

«կան քանի' մը միջին տարիքի գրողներ ալ..., բայց ա'յնքան արդիական եւ արդիապաշտ են անոնք' որ ա'լ գրող չեն...»

յար եւ նման այն կիներուն որոնք այնքան ...մարզանք կ'ընեն որ վերջաւորութեան կը վերածուին չորցած կմախքներու զուրկ ցանկալարոյց որեւէ իզականութենէ: Իսկ մեր ժամանակակից գրականութիւնը ցոյց կուտայ այնքան ժիր ու խայտառքով լեցուն աշխուժութիւն որքան ինքնապատուաստումի նուազման ախտէն (ԻՊՆԱ=AIDS) Հարուածուած Հիւանդը:

Հեղինակը իրենց անդենական քունէն յաճախ կ'արթնցնէ մեր պատմութեան խորհրդանիշ դարձած դէմքերը՝ տեսանք Մաշտոցն ու Հայրիկը, կան նաեւ Մայր Հայաստանը, Արա Գեղեցիկը, Շամիրամը, ինչպէս նաեւ Պետրոս Դուրեանը որ կուգայ վերջնականօրէն մեռնելու Համար որովհետեւ զինք կարդացող չէ մնացած եւ ուրեմն իր «յիշատակը թառամած» է այլեւս: Գործին երգիծական բնոյթն ու հոն գոյութիւն ունեցող զուարթախոհութիւնն ու Հեգնանքը կարելի չէ չնմարել մանաւանդ երբ անոնք տանելի կը դարձնեն ահռելի յոռետեսութիւնը քննարկուած Հարցերու վերծանումին մէջ:

Այս անդրադարձը թատերախաղին անհրաժեշտ էր որովհետեւ քերթուածներու վերջին Հատորը՝ «Հոն Դէպի»ն ձեւով մը անոր քերթողական ծաւալումն է կրկին Հեղինակին չքեղ արեւմտահայերէն պատկերումով: Այս գրքին եւ ընդհանրապէս իր քերթուածներուն մէջ պատկերները, Հակադրութիւնները, գործածուած բառերու երաժշտական կշռոյթը զիրար կը համալին Հայթայթելու Համար գործին գեղարուեստական լաստակերտումը: «Զարեհ Մելքոնեանի քերթուածները կարդալը ընթերցողէն կը պահանջէ որոշ ծանօթութիւն, հաղորդութիւն մը գործին հետ որովհետեւ քերթուածները իրենց կերտուածքով, խորքով, խոհականութեամբ ու մտածելակերպով այնպիսին չեն որ ընթերցողը շուտով առնուի անոնց հոսանքին մէջ: ... Երբ կը կարդանք իր քերթուածները, կարծէք Զարեհը ինք տեղ մը, մօտ կամ հեռուն նստած, կը կարդայ, կամ

կ'արտասանե: ...Այլ խօսքով մարդը ոճ ունի եւ այդ ոճը ինքն է, իր քերթողական արուեստին միջուկային թթուներու մատնահետքը, կամ ... *DNA fingerprint-ը*»¹:

Իր բանաստեղծութիւններու վերջին գիրքն է վերը ակնարկուածը եւ Հոն ամփոփած է իր կենսափորձը մեզ բոլորս յուզող խնդիրներէն առնուած ու նաեւ կեանքի փորձառութիւններէն ընդհանրապէս: Կարծէք այլեւս պէտք է ամէն ինչ ի մի բերէ կեանքի տեսութիւն մը – *theory* – պարզելու համար՝ կեանքի զիտաշխատանոցի փորձերու արդիւնքներուն վրայ յենած եւ սակայն որոշ տատամսումով ինքզինքին հարց կուտայ.

... պէտք է
եզրակացութեան մը հասնիմ այլեւս
թէ՛

Անհրաժեշտ է իրապէս
Որ գրե՛լ շարունակեմ

Թէեւ իմ կարծիքս չէր հարցուցած, կը կարծեմ թէ պէտք է, մանաւանդ երբ կ'ըսէ.

... կ'որոշեմ
Ընթերցողներո՛ւս կարծիքը առնել
Բայց հեռաձայններս կը մնան
անպատասխան

...
Իմ ընթերցողներս արդեօք ...
Մեկներ են արդէ՛ն

եւ կը հաստատէ վերջաւորութեան

– Հո՛ն, ուր իմ ընթերցողներս կան՝
էս չկամ...

Թերեւս, բայց միշտ անակնկալի տեղ պէտք է ձգել այլապէս նման մեծարանքներ չեն ըլլար:

Հայ գրականութեան պաշտօնը, Զարեհը, ինչպէս նաեւ ողբացեալ Վահէ-Վահեանը, միշտ կը ջանար մեզի զգուշացնել չտարուելու աժան հայրենասիրութեամբ: Կը թելադրէր, կը պահանջէր որպէսզի սորվէինք, կարենայինք զանազանել կեղծ քարոզը հարազատ ապրումներէն, գոհիկը վսեմէն: Կը զգուշացնէր որ վերապահ ըլլայինք անոնցմէ որոնք հայրենասիրութեան փերեզակութեամբ կը զբաղէին: Ըսածները փաստելու համար ցոյց կուտար ու կը վերլուծէր մեր գրականութեան ընտրեալներու գործերու օրինակները, Սիամանթօ, Վարուժան, Թէքէեան, Թումանեան եւլն: Յետագային առիթ եղաւ իր զգուշացումներուն՝ գրականութեան խոտանին, դէմք ու կերպարանք տալ, անունները գիտնալ ու զանոնք ճանչնալ: Եւ ... Զարեհը յիշել: Վերջին այս գիրքը երբ կը կարդայի, կրկին կը յիշէի իր զգուշացումներն ու թելադրանքները որպէսզի իր սորվեցուցած կշիռով կարելի ըլլայ իր ... հայրենասիրութիւնը կշռել եւ ապա հաստատել զայն կարդալէ ետք՝ «*Զարեհին հայրենասիրութիւնը, քերթողութեան ազգային ոգին կամ ստորոգելիները պատուաստուած են թեթեւօլիկ զգացականութեան, ապսպրուածութեան, եւ կեղծիքի աժան վարակումներու դէմ*»¹:

Արդ, եթէ վերը յիշուածներուն վրայ աւելցնենք Տէրեանը, Զարենցը, Սեւակը, Հիմնական տարբերութիւն մը կայ եզրայանգումներուն եւ ապրումներուն մէջ: Բոլորին ալ, առանց զատելու Զարեհը անոնցմէ, ազգային ապրումներուն եւ մտահոգութեանց հոգեխառնութիւնը, իրենց հոգեյատակը ալեկոծող յուզումներն ու յաճախանքները նոյնն են, նոյն հարազատութեամբ եւ նոյն ջերմութեամբ: Միակ տարբերութիւնը Զարեհին այս գործին ու ակնարկուած թատերախաղին մէջ, գոյութիւն ունեցող յոռետեսութիւնն է: Եւ այդ մէկը չեմ կարծեր որ կուզայ իր անհատական կեանքի մէջ ունեցած յոռետեսութենէն, այդպէս մէկը չէ ինք, այլ մեր կեանքի իրականութենէն որ ահռելի իրապաշտութեամբ մը ամփոփուած է գրքի վերջին կտորին՝ «*Արդիապաշտ երգ Հնամենի – Վերջին կուկուրիկուն՝ Աքաղաղի մը Մէր*» ուր մեր ժամանակակից իրականութիւնը տրուած է միակ նախադասութեամբ մը.

*Հասէք արդիապաշտներ աշխարհի
Արիսողոմին մեծ մայրը խաշը դրած է արդէն սեղանին վրայ անցեալին
հայութեան*

եւ քիչ մը անդին

Հայաստանը հետզհետէ աւելի քարտէսն է Հայաստանի
բայց պիտի ապրի որովհետեւ
աղբիւրներէն ոտքա ու քոքա-քոլա կը հոսի

...

Ինչո՞ւ Սասունցի Դաւիթը պէտք է ուտէ միայն հերիսա
երբ սեղաններուն վրայ ահագին սթէյք կայ
ու խաւարով լեցուն կաթնայ

Ճիշդ է, այս տողերու երակներէն յոռետեսութիւն կը հոսի, բայց հիմնական
խարազանումը կուգայ վերջաւորութեան երբ ինք

«կատարները կտցահարելէ»

ետք

«Արարատը Հայաստան կը բերէ որպէսզի արեւը Հայութեան ապագային
Արարատին կատարէն միայն ծագի»

եւ

«Հայաստանէն հեռանալ չկրցած հայերը՝ Լոս Անճելես ու Նիւ Ճըրքի փոխադրէ
իսկ Արտասահմանի Հայերը Հայաստան՝ հոնկէ մեկնածներու չիրիմներուն մէջ
թաղելու»:

Այս կտորը արդիապաշտ է որքան որեւէ գործ որ հրատարակուած է եւ ...

անտեսուած: Այս մէկը չեմ կարծեր որ պիտի անտեսուի որովհետեւ պարզապէս
գեղեցիկ է ու հաղորդ, հարազատ մանաւանդ իբրեւ ազգային ապրումներու
պատկեր, հակառակ իր աշխատուած բայց արդարացի յոռետեսութեան:

Նոյն հատորին մէջ առնուած քերթուածով «Տա՛ղ՝ Շատ մը Բաներու
Մասին»-ին մէջ բանաստեղծը կրկին կը խօսեցնէ մեր մեծերը՝ Դուրեան,
Մեծարենց, Վարուժան, Թումանեան, Ջարենց, Սեւակ, կը հնչեցնէ մեր
յեղափոխական երգը՝ «Ձայն մը հնչեց էրգրումէն»ը եւ իրենց բառերով տարբեր
տեղ յանգելու համար եւ այդ մէկը ամէնէն ցայտուն ձևով կատարուած է
արեւմտահայ էն նշանաւոր, ամէնահայ երկու քերթուածներով՝ Սիամանթոյի
«Մեսրոպ Մաշտոց»ով ու Թէքէեանի «Եկեղեցին Հայկական»ով: Այդ երկու
հատուածները կը մէջբերեմ այստեղ.

Մեսրոպ, դո՛ւն՝
 Դարերուն դիմաց կանգնող փխրացած
 Ասպառած աննկուն
 Դո՛ւն՝ թիթեռնիկներու աճիւնով շինուած
 Թո՛ւմբ անխորտակ
 Դո՛ւն,
 Բարեկամներէ՛, Կարմի՛ր Լուրե՛ր բերող բեզման
 Կորաքամակ...
 Դո՛ւն՝
 Երգելով մեռնող աննպատակ
 Նահատակ
 ահա եւ թէքէեանը.

Ու Եկեղեցի՛ն Հայկական,
 Աւեր բերդն է Հաւատքին
 Իմ պապերուս՝ որ զայն
 Քա՛ր առ քար Հանեցին
 Աւերակներու տակէ՛ն,
 Ու կը Հանեն Տակաւին՝
 Որպէ՛սզի զաւակներն իրենց՝ անոր մէջ թաղուին՝
 Հե՛ղօրէն՝
 Օտա՛ր Հաւատքներու մոխիրը զիրենք չծածկա՛ծ ամբողջովին...

Վերջաւորութեան ամբաստանելու համար, կրկին թէքէեանի խօսքերով
 Որպէ՛սզի Հոգի՛ն Վարդանի՛

*Ուր չի պլպլար Կանթեղը Լուսաւորչի,
եթէ անոր Թումանեանն ու Թէքէեանն իսկ նային...:*

Ահա ուրեմն այս է մեր իրականութիւնը այնպէս ինչպէս բանաստեղծը՝ Զարեհ Մելքոնեանը կը տեսնէ: Ընթերցողներ՝ ի հեճուկս հակառակ իր պնդումին, կան, կը կարդան զինք: Անոնք որոնք չեն ճանչցած զինք, պիտի ուզէին թերեւս ծանօթանալ իրեն հետ, խօսիլ, առարկել ու կիսել նման ապրումներ: Անոնք որոնք ճանչցած են զինք, արդէն այդ բոլորը կ'ընեն, ըրած են, իսկ անոնք որոնք աշակերտած են իրեն եւ մանաւանդ ... պատժուած իրմէ, գոհ են եւ ուրախ եւ ինչո՞ւ չէ, նաեւ հպարտ աշակերտած ըլլալնուն համար մեր ժամանակակից բանաստեղծութեան ու արեւմտահայերէնի ինքնուրոյն ու տաղանդաշատ վարպետ արհեստաւորին, արուեստագէտին, իր ժողովրդի հոգին պեղող եւ անոր անիմանալի ոգին վերծանող ու յաւերժին աւանդ տուող հայրենախոյզ մտաւորականին, բանաստեղծին:

Վերջացնելու համար՝ սիրելի Զարեհ, վազ անցիր «Հոն դէպի»ին մասին շատ մտածելէ: Ներկայացուցի քեզ այնպէս ինչպէս տեսած ես մեր կեանքը մասնաւորաբար վերջին քերթուածներու դիւանիդ մէջ: Այնպէս ինչպէս ճանչցած եմ քեզ Յովակիմեան-Մանուկեանի առաջին իսկ դասապահէն եւ անկէ ետք եւ անցնող տարիներուն, փորձեցի ներկայացնել այն ինչ որ կարդացի գործերուդ մէջ եւ այնպէս ինչպէս որ էր եւ այնպէս ինչպէս ես ընկալեցի: Պիտի ուզէի միակ մէջբերում մը ընել ամբողջացնելէ առաջ, տարբեր Գրքէ մը՝ այս պարագային ... Նոր Կտակարանէն: Մի մտահոգուիր հաւատքս չեմ փոխած ինչպէս նաեւ խօսելու ոճս հակառակ քառամեայ տնօրէնի պաշտօնին: Հետեւեալն է այդ խօսքը.

*եթէ Քրիստոս չիցէ յարուցեալ,
Ընդունայն են հաւատքն ձեր, ընդունայն են քարոզութիւնք մեր:*

Պօղոս Առաքեալին կը պատկանին այս խօսքերը: Հիմա, քերթողութեանդ մէջ մտահոգիչը ելքի մը բացակայութիւնն է եւ վերջնականացումը մեր ժողովրդի անհետացման տեսական հաւանականութեան: Բայց որովհետեւ չենք հաւատար նման վերջաւորութեան մը եւ կ'ուզենք որ միշտ գտնուին հայեր որոնք կարենան

Հաւաքուիլ ու քեզ ընթերցել, ու վայելել թէ՛ բանաստեղծութիւնդ, թէ՛ արուեստդ, ու մանաւանդ՝ վայելեն ոսկեղնիկ ու սքանչելի արեւմտահայերէնդ, պէտք է Համաձայնիս ինծի Հետ, ըսածներուդ Հետ Համաձայն չըլլալու: Եւ որովհետեւ այս տողերը արտասանելէ ետք շնորհակալական խօսքիդ մէջ անըմբռնելիօրէն այն ամբաստանութիւնը ըրիր թէ ի պաշտօնէ - կ'ականարկէիր տնօրէնի Հանգամանքիս - պէտք է լաւատես ըլլայի, ճիշդ չէր: Չհասկցայ թէ ինչո՞ւ նման անտեղի ամբաստանութիւն մը ըրիր երբ գիտէիր թէ «Սիոն»-ի մէջ 1997-ին լոյս տեսած յօդուածին մէջ - երբ տնօրէն չէի ու մտքէս իսկ չէր անցներ օր մը այդ պաշտօնը ... սխալմամբ զբաղեցնել - նոյն ոգին կար, նոյն լաւատեսութիւնը որ կը բխի մեր ժողովրդի ինքնեկ, աստուածատուր նկարագրի գիծէն՝ ինքզինքին, իր ճակատագրին տէր կանգնելու Հակառակ բոլոր անյուսալի խոչընդոտներուն, դժուարութիւններուն եւ Հարազատ զաւակներէն ոմանց ապերախտ ու սաղորդ դաւերուն, իր, մեր ժողովրդի ինքզինք իր կեղտէն մաքրելու անմեկնելի ու անիրական Հանճարէն: Այս է բոլորը՝ մեր միջեւ եղած Հիմնական տարբերութիւնը: Իսկ եթէ նման ականարկութեամբ կ'ուզէիր թելադրել թէ ...կը վճարուիմ լաւատեսութեան Համար, մաշալլա՛, բանաստեղծէ տարբեր խառնուածք կ'ուզէ նման ամբաստանութիւն մը կատարելու դիւրին փորձութենէն Հրապուրուելու Համար:

Մաղթանքով մը կ'ուզեմ վերջացնել՝ ըրէ այնպէս որ գրիչդ իր թարմութիւնը միշտ վառ պահէ որքան ալ ...թիթեռնիկներու հոգիները եւ անցնող տասնամեակի յամեցող խառնաչփոթ մեր կեանքը քեզ փորձանքի ենթարկեն ու չփոթեցնեն:

ՄԱՐԶՊԵՏ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

¹Այս մէջբերումները առնուած են «Սիոն»-ի մէջ 1997-ին (թիւ 7-12) լոյս տեսած յօդուածէն: